

Public and Private International Law Bulletin

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

İklim Göçmenliği Sorununun Hukuki Boyutu

The Legal Dimension of the Climate Migration Matter

Emre Külüşlü*

Öz

İklim değişikliğinin tetiklediği uzun vadeli çevresel bozulmalar ile doğal ve insan kaynaklı afetler sonucunda ortaya çıkan iklim göçmenliği sorunu, yarattığı olumsuz etkiler itibarıyla küresel ölçekte bir mücadelenin yürütülmesini gerekli kılmaktadır. Ağırlıkla ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel etkileri çerçevesinde ele alınan iklim göçmenliği sorununa karşı ciddi bir mücadelenin yürütülmesi; sorunun diğer yönlerinin yanı sıra özellikle hukuki boyutuyla da incelenmesini gerektirmektedir. İklim göçmenliği sorununun hukuki boyutunun tespiti öncelikle meselenin somut özelliklerinin ele alınmasını gerektirmekte, buna bağlı olarak iklim göçmenliğine neden olan etkenler ve iklim göçmenliğinin doğurduğu olumsuz sonuçların çalışmamız kapsamında tanıtılması hedeflenmektedir. Belirtilen bu hedef doğrultusunda, dünyanın çeşitli bölgelerinde gerçekleşen ve göç hareketlerini tetikleyen iklim değişikliği kaynaklı afetler örneklendirilecek ve iklim değişikliğinin önlenmesine yönelik hukuki düzenlemelerde iklim göçmenliğinin ne şekilde ele alındığı ortaya konulacaktır. İklim göçmenliği sorununun somut özellikleri çerçevesinde tanıtılmasının ardından; yürütülecek mücadelenin hukuki boyutunun tespiti adına, yürürlükte bulunan uluslararası koruma hukuku kaynakları incelenecektir. Çalışmamız kapsamında ele alınan ulusal ve uluslararası nitelikteki hukuki düzenlemelerde iklim göçmenlerine yönelik herhangi bir koruma imkânı tanınmamakta, daha açık bir ifadeyle, uluslararası kamuoyu tarafından iklim göçmenliği sorununa karşı kayıtsız kalınmaktadır. Devletlerin ve uluslararası kamuoyunun iklim göçmenliği sorununa ilişkin bu kayıtsız tutumu, iklim göçmenliği sorununa yönelik farkındalık yaratılmasını ve bu çerçevede yürütülmesi gereken hukuki mücadeleye hizmet edecek uluslararası nitelikte düzenlemeler yapılmasını gerekli kılmaktadır. Çalışmamız kapsamında, insanlığın geleceğini tehdit eden iklim göçmenliği sorununa karşı yürütülecek hukuki mücadelenin şekline ilişkin önerilerde bulunulmakta; öncelikle iklim göçmenlerine hukuki koruma sağlanmasına hizmet edecek bir uluslararası anlaşmanın yapılması ve yapılacak bu anlaşma vasıtasıyla devletlerin iklim göçmenliği sorununa ilişkin yükümlülüklerinin belirlenmesi ile iklim göçmenlerinin korunmasına ilişkin koordinasyon ve denetimi sağlayacak uluslararası kuruluşların oluşturulması gerektiği ifade edilmektedir.

Anahtar Kelimeler

İklim değişikliği, iklim göçmeni, iklim mülteci, uluslararası koruma hukuku

Abstract

The matter of climate migration, which arises as a result of long-term environmental degradation triggered by climate change and natural and man-made disasters, requires a global struggle due to its negative effects. Carrying out a large-scale struggle against the matter of climate migration, which is mainly addressed within the framework of its economic, social, political and cultural effects, necessitates the examination of the problem, especially with its legal dimension, as well as other aspects. Determining the legal dimension of the climate migration matter, primarily requires addressing the concrete characteristics of the issue; correspondingly, we aim to introduce the factors causing climate migration and the negative consequences of climate migration within the scope of our study. In line with this stated goal, disasters caused by climate change that occur in various regions of the world and trigger migration movements will be exemplified and how climate migration is addressed in legal regulations for preventing climate change will be determined. Subsequent to introducing the climate migration matter within the framework of its concrete characteristics, the sources of international protection law in force will be examined in order to determine the legal dimension of the struggle to be conducted.

* Sorumlu Yazar: Emre Külüşlü (Arş. Gör.), İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye. E-posta: emrekuluslu@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0003-4052-3693

Atrf: Kuluslu E, "İklim Göçmenliği Sorununun Hukuki Boyutu" (2020) 40(2) PPIL 1175. <https://doi.org/10.26650/ppil.2020.40.2.0088>

The national and international legal regulations considered within the scope of our study, provides no protection opportunity for climate migrants; more clearly, the international community remains unresponsive to the climate migration matter. This unresponsive attitude of the states and the international community regarding the matter of climate migration, requires creation of awareness on the matter of climate migration and establishment of international regulations that will serve the legal struggle to be carried out within this framework. Within the scope of our study, suggestions are made regarding the form of the legal struggle to be carried out against the climate migration matter that threatens the future of humanity; in this framework, it is stated that an international agreement that will serve to provide legal protection to climate migrants should be signed and, through the said agreement, the obligations of states regarding the climate migration matter should be determined and international organisations that will provide coordination and supervision regarding protection of climate migrants should be established.

Keywords

Climate change, climate migrant, climate refugee, international protection law

Extended Summary

Unrestrained energy consumption that emerged after the industrial revolution causes climate change over the long term. Climate change causes migration flows in certain regions by removing the ability of local residents to meet basic humanitarian needs. The climate migration matter that emerges due to natural and man-made disasters and long-term environmental degradations triggered by climate change, stays on course to becoming one of the primary concerns of the near future. Although it is predicted that 150 to 200 million people will be forced to migrate permanently by the middle of the 21st century due to factors related to climate change, the climate migration matter is not sufficiently considered by the world public opinion.

Within the scope of our study addressing the legal dimension of the climate migration matter; concrete instances regarding the factors causing climate migration are given by drawing attention to the threats to the safety of life and property of local residents as a result of natural and man-made disasters and long-term environmental degradations such as rising sea level, melting of glaciers in mountainous regions, rising difficulties of accessing fresh water sources etc. After the general introduction of climate migration matter, how the mentioned matter is being handled in national and international legal regulations on preventing climate change and protecting the environment is examined. However, unfortunately there is no provision to prevent climate migration or provide protection to climate migrants in the mentioned legal regulations.

The unresponsive attitude of the aforementioned legal regulations on the climate migration matter necessitates the examination of the climate migration matter within the framework of international protection law. Nevertheless, the definition of refugee made in the Convention Relating to the Status of Refugees that constitutes the essential of international protection law is limited to those who confront the risk of death or persecution due to their race, religion, nationality, membership of a certain social group or political views. Therefore, climate migrants cannot have refugee status in accordance with the Convention Relating to the Status of Refugees and

the national legal regulations parallel to that convention. In addition, the definition of ‘displaced persons’ made in the European Council Directive 2001/55/EC on Minimum Standards for Giving Temporary Protection in the Event of a Mass Influx of Displaced Persons and on Measures Promoting a Balance of Efforts Between Member States in Receiving Such Persons and Bearing the Consequence Thereof does not apply to climate migrants.

National legal regulations regarding international protection law remain unresponsive to the climate migration matter, parallel with the international legal regulations. Nothing but the few limited provisions of national legal regulations such as the ‘persons otherwise in need of protection’ status in Swedish law and ‘temporary protection’ status under US law provides legal protection to climate migrants. The overwhelming majority of the national legal regulations, apart from the given examples, do not provide legal protection to climate migrants, and also the national legislation of the Republic of Turkey does not address the climate migration matter in a similar manner to the overwhelming majority.

The unresponsive attitude of national and international legal regulations towards climate migration -that stays on course to becoming one of the primary concerns of the near future- prevents the measures against the economic, social, political and cultural negativities caused by climate migration from being considered by the world public opinion. From our perspective, the world public opinion has to conduct a large-scale struggle against the climate migration matter immediately, by way of starting with establishing a climate migrant status and determining the people who will benefit from this status through national and international legal regulations. In this context, our suggestion is to determine the climate migrant status as “*individuals who have to migrate from their environment or country individually or collectively, in consequence of becoming unable to meet their basic humanitarian needs by the reason of natural and man made disasters and long term environmental degradations caused by climate change*”.

Concluding an international agreement to provide legal protection to climate migrants with the joint contributions of states and world public opinion has importance in respect to giving a systematic feature to the requisite struggle to be conducted against the climate migration matter. Climate migrants are forced to abandon their environment by a failure to meet their basic humanitarian needs such as nutrition and shelter as a result of natural and man-made disasters and long-term environmental degradations triggered by climate change. Therefore, an international agreement that will serve to provide legal protection to climate migrants has to address the challenges confronted by climate migrants within the framework of fundamental human rights, especially the right to life.

The aforementioned international agreement that will serve to provide legal protection to climate migrants, has to bring along a mechanism that will coordinate activities regarding the protection of the basic human rights of climate migrants and meet their humanitarian needs. Considering the heaviest obligations arising from climate migration are being fulfilled by the states hosting climate migrants; an international agreement that will serve to provide legal protection to climate migrants should provide an organisation to share the economic, social, political and cultural obligations arising from climate migration fairly.

The organisation and supervision of the actions to be carried out within the scope of the mentioned international agreement that will serve to provide legal protection to climate migrants constitute one of the important dimensions of the struggle that will be conducted against climate migration. International organisations that will be established such as a scientists board, humanitarian relief fund and coordination center etc. will serve to carry out a systematic struggle against climate migration by way of (i) determining the obligations arising from the mentioned international agreement and distribution of these obligations to the states, (ii) ensuring the return of climate migrants to their environments or providing new permanent settlements, (iii) supporting the adaptation of climate migrants to the society and (iv) taking measures to prevent the migration crisis or at least decrease the negative impacts.

İklim Göçmenliği Sorununun Hukuki Boyutu

I. Giriş

Sanayi devrimini takiben yakın çağda gerçekleşen teknolojik gelişmeler ve buna bağlı ulusal enerji politikaları, gezegenimizin sınırlarını zorlayacak nitelikte bir enerji tüketimini doğurmuş; kontrolsüz ve ihtiyacı aşan bu tüketim, uzun vadede iklim değişikliği sorununu ortaya çıkarmıştır. Çevresel bozulmalar başta olmak üzere pek çok olumsuzluğa neden olan iklim değişikliği, çeşitli coğrafyalarda birbirinden farklı tehlikeleri beraberinde getirmektedir. Söz konusu tehlikelerden birini teşkil eden ve uluslararası kamuoyu tarafından arz ettiği önem oranında gündeme alınmayan iklim değişikliği kaynaklı göç akımları; her geçen gün etkisini artırarak yakın geleceğin temel sorunlarından biri olma yolunda ilerlemektedir. Bu noktada, topyekûn bir mücadelenin yürütülmesi ihtiyacı tespit edilerek, çalışmamız kapsamında iklim göçmenliği sorununun hukuki boyutu ele alınmıştır.

İklim göçmenliği sorununa karşı yürütülecek mücadele öncelikle hukuki bir yaklaşımın benimsenmesini, dolayısıyla kavramın tetikleyen etkenler ve sonuçları çerçevesinde detaylı şekilde tanımlanmasını gerektirmektedir. Bu doğrultuda çalışmamızın iklim göçmenliği kavramının tanıtılmasına hizmet eden birinci bölümünde; göç akımlarına neden olan doğal, çevresel ve insan kaynaklı etkenlere dikkat çekilerek, iklim değişikliğinin önlenmesine yönelik hukuki düzenlemelerin iklim kaynaklı göç akımları karşısındaki kayıtsızlığına vurgu yapılacaktır. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise, yabancılar ve uluslararası koruma hukukuna ilişkin ulusal ve uluslararası düzenlemeler çerçevesinde iklim göçmenlerinin hukuki durumunun tespit edilmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Konvansiyonu¹ başta olmak üzere uluslararası koruma hukukuna ilişkin yürürlükte bulunan hukuki düzenlemeler incelenerek, mevcut şartlar altında iklim göçmenlerine yönelik herhangi bir hukuki koruma imkânı tanınıp tanınmadığı ortaya konulacaktır.

İklim göçmenliği sorunu kapsamında tespit edilen mevcut durum, meselenin olması gereken hukuk doğrultusunda ele alınması gerekliliğini doğurmaktadır. Çalışmamızın üçüncü bölümünde, iklim göçmenliği sorununun çözümüne hizmet edecek bir uluslararası anlaşmanın yapılması önerilerek; iklim göçmenlerine sağlanması gereken hukuki korumaya, bu çerçevede devletlere düşen yükümlülüklerle ve oluşturulması gereken uluslararası kuruluşlara ilişkin değerlendirmelerde bulunulacaktır.

¹ RG 05.09.1961/10898. Buradan itibaren “Cenevre Konvansiyonu” olarak anılacaktır.

II. İklim Göçmenliği Kavramı

A. Genel Olarak

İklim değişikliğine bağlı olarak kuraklık, çölleşme, erozyon, deniz seviyesinin yükselmesi, tarım alanlarının kaybedilmesi, tatlı su kaynaklarının azalması vb. uzun vadeli çevresel bozulmalar ile kasırga, fırtına, taşkın vb. doğal afetler yaşanmakta; bunun yanı sıra insan kaynaklı etkenlerin tetiklediği kimyasal, biyolojik ve nükleer afetlerle karşılaşılmaktadır. Birbiriyle yakın bir ilişki içerisinde bulunan iklim değişikliği kaynaklı çevresel bozulmalar ile doğal ve insan kaynaklı afetler, kimi bölgelerde yerleşik halkın temel insani ihtiyaçlarını karşılama imkânını ortadan kaldırarak göç akımlarını ortaya çıkarmaktadır. Belirtilen çerçevede yerleşik bulunduğu çevreden göç etmeye zorlanan kişiler, uluslararası literatürde “iklim mültecileri”, “çevre mültecileri” veya “iklim göçmenleri” olarak adlandırılmaktadır.²

B. İklim Göçünü Tetikleyen Etkenler

İklim değişikliğinin tetiklediği uzun vadeli çevresel bozulmalar ile doğal ve insan kaynaklı afetler, yerleşik halkın can ve mal güvenliği ile geçim kaynaklarına yönelik tehditler oluşturmaktadır³; her yıl 60.000 civarı insan doğal afetler nedeniyle hayatını kaybederken çevresel bozulmalar, doğal afetler ve doğal kaynakların tükenmesi 30 milyona yakın insanı göç etmeye zorlamaktadır⁴. Yakın dönemde iklim değişikliği kaynaklı doğal afetlerin normalin iki katına çıktığı göz önünde bulundurulduğunda⁵, iklim değişikliğinden kaynaklanan olumsuzlukların artış eğilimi göstereceği ve 21. yüzyılın ortalarında 150 ila 200 milyon kişinin iklim değişikliğine bağlı etkenler nedeniyle kalıcı şekilde göç etmeye zorlanacağı öngörülmektedir⁶.

İklim değişikliğinin ortaya çıkardığı olumsuzluklar, yaşanan bölgenin özelliklerine ve insan kaynaklı etkenlere bağlı olarak çeşitli mağduriyetlere neden olabilmektedir. Birleşmiş Milletler Kuruluşlararası Daimî Komiteye bağlı Göç ve İklim Değişikliği

2 Jessica B. Cooper, ‘Environmental Refugees: Meeting the Requirements of the Refugee Definition’ (1998) 6(2) New York University Environmental Law Journal 480, 483 vd., 503; Aurelie Lopez, ‘The Protection of Environmentally-Displaced Persons in International Law’ (2007) 37(2) Environmental Law 365, 369 vd.; Tina Acketoft, ‘Environmentally Induced Migration and Displacement: A 21st Century Challenge’, (Council of Europe Parliamentary Assembly, Committee on Migration, Refugees and Population Doc. 11785 2008) 9; Bonnie Docherty and Tyler Giannini, ‘Confronting a Rising Tide: a Proposal for a Convention on Climate Change Refugees’ (2009) 33(2) Harvard Environmental Law Review 349, 349 vd.; Nuray Ekşi, ‘İklim Mültecileri’ (2016) 2(2) Göç Araştırmaları Dergisi 10, 13 vd.; Jane Steffens, ‘Climate Change Refugees in the Time of Sinking Islands’ (2019) 52(3) Vanderbilt Journal of Transnational Law 727, 729 vd. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği; mülteci statüsünün hukuki bir tanımlama olduğuna dikkat çekerek, ‘iklim mültecisi’ veya ‘çevre mültecisi’ kavramlarının mülteci hukukunda yerinin bulunmadığını ifade etmektedir. Bkz. UNHCR, ‘Climate Change, Natural Disasters and Human Displacement: a UNCHR Perspective’ (UNHCR Publications, 2008) 8 vd. Ekşi, ‘İklim Mültecileri’ (n 2) 18.

3 UNHCR, ‘Climate Change, Natural Disasters and Human Displacement’ (n 2) 3.

4 Acketoft (n 2) 8.

5 UNHCR, ‘Climate Change, Natural Disasters and Human Displacement’ (n 2) 3.

6 Cooper (n 2) 485; Ekşi, ‘İklim Mültecileri’ (n 2) 20. Ayrıca 21. yüzyılın sonu itibarıyla, yalnızca deniz seviyesinin yükselmesine bağlı olarak 2 milyar kişinin göçe zorlanacağı öngörülmektedir. Bkz. Steffens (n 2) 729.

Çalışma Grubu tarafından yapılan sınıflandırma uyarınca iklim göçüne neden olan etkenler; hidro-meteorolojik afetler, uzun vadeli çevresel bozulmalar, deniz seviyesinin yükselmesine bağlı toprak kayıpları ve doğal kaynakların azalması sonucunda tetiklenen silahlı çatışmalar olarak sıralanmaktadır⁷. Buna ilaveten göçü tetikleyen temel iklim değişikliği etkileri ise; deniz seviyesinin yükselmesi, olağanüstü meteorolojik olaylar ve tatlı su kaynaklarının azalması şeklinde üç temel başlıkta incelenmektedir.⁸

İklim değişikliğine bağlı olarak deniz seviyesinin yükselmesi, göç akımlarına neden olan çevresel bozulmalar arasında özellikle dikkat çekmektedir. Çeşitli bilimsel araştırmalarda, düşük rakımlı topraklarda yaşayan halkı tehdit eden deniz seviyesi yükselmesinin 21. yüzyıl sonu itibariyle 28-43 cm ve 40-150 cm aralıklarında gerçekteleceği öngörülmekte; bu çerçevede Kiribati, Maldivler, Marshall Adaları, Tuvalu vb. Büyük Okyanus'ta yer alan ada devletlerinin⁹, Almanya, Belçika, Danimarka, Hollanda, Polonya, Romanya vb. Avrupa devletlerinin ve Bangladeş, Çin, Endonezya, Hindistan, Tayland, Vietnam vb. kalabalık nüfuslu Güney Asya devletlerinin büyük bir tehdit altında bulunduğu ifade edilmektedir. Bu noktada deniz seviyesinin yükselmesi sonucunda Bangladeş'te yaşanan çarpıcı nitelikteki olumsuzluklar örnek gösterilerek; yerel halkın istihdamına hizmet eden geniş pirinç tarlaları ve tarım arazilerinde gerçekteleşen taşkınların, söz konusu arazileri kullanılmaz hale getirdiği ve değerli kaynakların kaybına neden olduğu belirtilmektedir. Birleşmiş Milletler Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli, deniz seviyesinin 45 cm yükselmesinin Bangladeş'in %10'luk bir kesimini sular altında bırakacağını ve 5,5 milyon insanı göçe zorlayacağını öngörmektedir.¹⁰

Yerleşik halkın can ve mal güvenliğine yönelik tehditler oluşturarak göç akımlarını tetikleyen taşkınlar; deniz seviyesinin yükselmesinin yanı sıra, dağlık bölgelerdeki buzulların erimesi sonucunda da ortaya çıkabilmektedir. Eriyen buzullar nedeniyle kontrolsüz şekilde oluşan göller, düşük rakımlı vadilerde yerleşik bulunan halkı göçe zorlamaktadır. Bu çerçevede 21. yüzyılın başında buzul göllerinin oluşturduğu taşkınlar nedeniyle Himalayalar'da bulunan ormanlar, çiftlikler ve altyapısının maruz kaldığı zarara dikkat çekilerek; iklim değişikliğine bağlı söz konusu çevresel bozulmaların, yerleşik halka iklim göçmenliğinden başka bir seçenek bırakmadığı ifade edilmektedir.¹¹

7 Informal Group on Migration/Displacement and Climate Change of the IASC, 'Climate Change, Migration and Displacement: Who Will Be Affected' (2008) 2 vd.; UNHCR, 'Climate Change, Natural Disasters and Human Displacement' (n 2) 4; Acketoft (n 2) 10.

8 Docherty and Giannini (n 2) 355; Steffens (n 2) 731.

9 Büyük okyanusta yer alan ada devletlerinin, deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle tehdit altında bulunduğuna dikkat çekilerek, Maldivler'in başkentinin 2025 yılı itibariyle kısmi şekilde sular altında kalacağı ileri sürülmektedir. Bkz. Docherty and Giannini (n 2) 356. Ayrıca Büyük Okyanus'ta yer alan ada devletlerindeki iklim değişikliği kaynaklı göç hareketlerine ilişkin bkz. Elizabeth Burleson, 'Climate Change Displacement to Refuge' (2010) 25(19) Journal of Environmental Law and Litigation 19, 26 vd.

10 Angela Williams, 'Turning the Tide: Recognizing Climate Change Refugees in International Law' (2008) 30(4) Law & Policy 502, 504 vd. Deniz seviyesinin yükselmesinin tetiklediği iklim göçmenliği sorununa ilişkin olarak ayrıca bkz. Cooper (n 2) 509.

11 Williams (n 10) 505 vd.

İklim değişikliği sonucunda karşılaşılabilecek olan diğer bir tehlike, tatlı su kaynaklarına erişimin zorlaşması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli; 21. yüzyılın ortalarında tatlı su kaynaklarına erişimin Asya kıtasında yaşayan 1 milyar insan bakımından zorlaşacağını ve içme suyuna erişemeyen yerleşik halkın büyük çaplı göç akımlarına neden olacağını öngörmektedir.¹² Nitekim Dünya Sağlık Örgütü kayıtlarına göre temiz içme suyu kaynaklarına erişimin sağlanamaması her yıl 485.000 insanın ölümüne neden olmaktadır.¹³ Tatlı su kaynaklarına erişimin sağlanamamasının diğer bir olumsuz sonucu ise, çevre temizliğinin sağlanamaması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün kayıtlarına göre 2016 yılında gerçekleşen 829.000 ölüm, sanitasyon ve hijyene erişimin sağlanamamasından kaynaklanmaktadır.¹⁴ Bu çerçevede, içme suyu ve sanitasyon hakkının, yaşam hakkı ve diğer insan haklarından yararlanılmasının asli unsuru olarak kabul edildiğine dikkat çekilmesi gerekmektedir.¹⁵

Yukarıda sayılan uzun vadeli çevresel bozulmaların yanı sıra, yerleşik halkı göç etmeye zorlayan doğal afetlerin de iklim göçmenliği kapsamında incelenmesi gerekmektedir.¹⁶ Bu çerçevede 1995 tarihli Kobe depremi, 2004 tarihli Hint Okyanusu Depremi ve Tsunamisi, 2005 tarihli Katrina Kasırgası, 2008 tarihli Nargis Kasırgası, 2017 tarihli Irma Kasırgası vb. doğal afetlerin yerleşik halkı göç etmeye zorladığı ve halkın belirli bir kısmının afetin etkileri geçtikten sonra dahi eski yerleşimlerine geri dönemediği ifade edilmektedir.¹⁷

Belirtilen iklim değişikliği kaynaklı etkenlere ilaveten insan kaynaklı afetler de göç akımlarına neden olabilmekte, Fukushima ve Çernobil'de olduğu gibi nükleer sızıntı ve patlamalar veya başkaca insan kaynaklı afetler de yerleşik halkı yerinden edebilmektedir.¹⁸ Bununla birlikte göç akımlarını tetikleyen etkenler, doğal veya insan kaynaklı afetler ve çevresel bozulmalarla sınırlı kalmamakta; Hindistan'da ortalama 33 milyon insanı yerinden eden baraj inşaatlarında görüldüğü gibi, baraj ve sulama kanalı inşası gibi birtakım insan kaynaklı planlı faaliyetler de halkı göçe zorlayabilmektedir. Yukarıda incelenen etkenlerin yanı sıra hatalı hükümet politikaları, aşırı nüfus artışı, doğal kaynakların kontrolsüz kullanımı, tarım ve ticarete yönelik kısıtlamalar gibi

12 Steffens (n 2) 732.

13 <<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/drinking-water>>

14 <[15 Adele J. Kirschner, 'Human Right to Water and Sanitation' Sanitation' \(2011\) 15 Max Planck Yearbook of United Nations Law 445, 467 vd.; UN General Assembly, 'The Human Rights to Safe Drinking Water and Sanitation' \(A/C.3/70/L.55/Rev.1, 2015\) 1. Temiz içme suyuna erişimin ve hijyenik koşulların sağlanmasının yaşamın vazgeçilmez unsurlarından olduğu ifade edilerek; içme suyu ve sanitasyon hakkı çerçevesinde, insani gereksinimlerin ve çevre temizliğinin karşılanabileceği asgari oranda suya erişimin sağlanması gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Bkz. Kirschner \(n 15\) 470 vd.; Elif Çolakoğlu, 'Emniyetli İçme Suyu ve Sanitasyon Hakkı' \(2011\) 25\(272\) Mülkiye Dergisi 217, 221 vd.](https://www.who.int/gho/phe/water_sanitation/burden_text/en/#:~:text=In%20the%20year%202016%2C%20water,environmental%20contributor%20to%20ill%20health.>></p>
</div>
<div data-bbox=)

16 Cooper (n 2) 508.

17 Acketoft (n 2) 8; Steffens (n 2) 733 vd.

18 Lopez (n 2) 373; Ekşi, 'İklim Mültecileri' (n 2) 13. Çernobil'deki nükleer patlamanın neden olduğu göç sorununa ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Cooper (n 2) 514 vd.

diğer insan kaynaklı etkenlerin de göç akımlarını tetikleyebileceğine de ayrıca dikkat çekilmesi gerekmektedir.¹⁹

Görüldüğü üzere iklim değişikliği, etki ettiği bölgenin özelliklerine ve insan kaynaklı etkenlere bağlı olarak çalışmamızın konusunu teşkil eden iklim göçmenliğine neden olmaktadır. Bu çerçevede iklim veya çevreye bağlı etkenler sonucunda ortaya çıkan iklim göçmenliği; (i) yer değiştirmenin geçici veya kalıcı oluşuna ya da daha iyi yaşam standartlarının sağlanması amacıyla yapılmasına²⁰, (ii) yer değiştirilen sürenin geçici, uzun veya daimî oluşuna, (iii) yer değiştirmeye sebep olan etkenin doğal veya insan kaynaklı oluşuna ve (iv) yer değiştirmenin yaşanılan ülkenin terk edilmesine neden olup olmadığına bağlı olarak farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır.²¹

Günümüzde iklim değişikliğinin olumsuz etkileri, çevresel krizleri engelleme imkânı bulunmayan yoksul ülkelerde daha fazla hissedilmekte; az gelişmiş ülkelerin kırsal alanlarında yaşayan halklar iklim göçmenlerinin büyük çoğunluğunu meydana getirmektedir. Ayrıca iklim değişikliğinden kaynaklanan nedenlerle göç etmek zorunda kalan halkın nitelikli kısmı ‘beyin göçü’ kapsamında gelişmiş ülkelere yerleşirken, geriye kalanlar kendi ülkelerindeki kentsel bölgelere yerleşmekte; dolayısıyla iklim göçmenliğine ilişkin yük yine az gelişmiş ülkelerin üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak gelecek dönemde olağanüstü hava olaylarının daha sık görülmeye başlanması ve deniz seviyesinin yükselmesinin, Kuzey Avrupa ve Avrupa’nın yoğun nüfuslu kıyı bölgelerini tehdit edeceği ve bu çerçevede gelişmiş ülkelerin de iklim göçmenliğine ilişkin yükü omuzlamak zorunda kalacağı öngörülmektedir.²²

Sonuç olarak, iklim değişikliğine bağlı nedenlerle halkın temel ihtiyaçlarını gidermek üzere gerçekleştireceği göç akımlarının tüm dünyaya belirli oranda yansımaları olacak²³, artış eğilimi gösteren iklim göçmenliği, ekonomik ve sosyal etkileri de beraberinde getirecektir. Bu itibarla, iklim değişikliğiyle mücadelede yönelik önlemlerin sıkılaştırılması ve iklim göçmenliğine karşı uluslararası boyutta bir mücadelenin başlatılması hayati önem arz etmektedir.

C. İklim Değişikliğinin Önlenmesine Yönelik Hukuki Düzenlemeler Çerçevesinde İklim Göçmenliği

İklim değişikliği sonucunda ortaya çıkan çevresel, ekonomik, sosyal ve siyasi olumsuzluklar hemen hemen bütün devletleri belirli oranlarda etkilemekte; bu çerçevede Türkiye Cumhuriyeti’nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler İklim

19 Acketoft (n 2) 9 vd.

20 Williams (n 10) 506 vd.

21 Ekşi, ‘İklim Mültecileri’ (n 2) 13 vd.

22 Acketoft (n 2) 10 vd.

23 Docherty and Giannini (n 2) 354.

Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi²⁴, Kyoto Protokolü²⁵, Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi²⁶ ve Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü²⁷ başta olmak üzere ulusal, bölgesel ve uluslararası boyutta önlemler alınarak, iklim değişikliğinin ve ortaya çıkardığı olumsuzlukların kontrol altına alınması amaçlanmaktadır.²⁸

İklim değişikliğine karşı alınacak ulusal boyuttaki önlemler kapsamında, Türkiye Cumhuriyeti tarafından 09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu²⁹, 03.03.2005 tarihli ve 5312 sayılı Deniz Çevresinin Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Acil Durumlarda Müdahale ve Zararların Tazmini Esaslarına Dair Kanun³⁰ ve konuyla ilgili birçok yönetmelik çıkarılmış; aynı zamanda İklim ve Hava Yönetim Koordinasyon Kurulu oluşturulmuş ve Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi, Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Kapsamında 2007 tarihli İklim Değişikliği Birinci Ulusal Bildirimi ile 2013 tarihli İklim Değişikliği Beşinci Ulusal Bildirimi hazırlanmıştır.³¹

İklim değişikliğinin önlenmesine ve çevrenin korunmasına yönelik söz konusu ulusal ve uluslararası düzenlemeler, iklim göçmenliğine ilişkin herhangi bir hükmü bünyesinde barındırmamaktadır. Ulusal ve uluslararası otoritelerin iklim göçmenliği sorununa kayıtsız kalması, bilimsel araştırmalar çerçevesinde gelişen uluslararası kamuoyu oluşturma çabalarını sonuçsuz bırakmakta ve iklim göçmenlerinin sistematik bir hukuki korumadan yararlanma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Bu çerçevede, öğretide ortaya konulan hukuki yaklaşımların dikkate alınması ve iklim göçmenliği sorununun çözümüne yönelik uluslararası boyutta adımların atılması gerekmektedir.

III. Uluslararası Koruma Hukuku Kapsamında İklim Göçmenlerinin Hukuki Durumu

A. Genel Olarak

İklim değişikliğinin tetiklediği nedenlerle yerleşik bulunduğu çevreyi terk eden kişiler, uluslararası literatürde iklim mülteci, çevre mülteci veya iklim göçmeni olarak adlandırılmakta; ancak söz konusu kişilerin, mülteci statüsünden yararlanmanın temel şartı niteliğindeki ölüm veya zulme uğrama tehlikesiyle karşı karşıya kalmamış

24 RG 18.12.2003/25320.

25 RG 13.05.2009/27227.

26 RG 20.06.1990/20554.

27 RG 20.06.1990/20554.

28 Williams (n 10) 503 vd.; Ekşi, 'İklim Mültecileri' (n 2) 12.

29 RG 11.08.1983/18132.

30 RG 11.03.2005/25752.

31 Ekşi, 'İklim Mültecileri' (n 2) 13.

olmaları, mülteci statüsünün sağladığı imkânlardan yararlanmalarını engellemektedir.³² Nitekim Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği de mülteci statüsünün hukuki bir tanımlama olduğunu ifade ederek; Cenevre Konvansiyonu'nda belirlenen şartları sağlamayan kişilerin iklim mülteci veya çevre mülteci olarak adlandırılmasının terminolojik bir hataya neden olacağına dikkat çekmektedir.³³ Ancak hukuki terminoloji bakımından isabetli bir noktadan hareket eden Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin bu yaklaşımı, iklim göçmenlerinin ihtiyaç duydukları uluslararası korumadan yoksun kalmalarına neden olmaktadır. Zira her ne kadar doğrudan iklim göçmenlerini tehdit eden bir ölüm veya zulme uğrama tehlikesinden söz edilemiyor da olsa; iklim değişikliğinin tetiklediği uzun vadeli çevresel bozulmalar ile doğal ve insan kaynaklı afetler, yerleşik halkın beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına başka bölge veya ülkelere göç etmeleri zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu çerçevede, niteliği itibariyle mülteci olarak kabul edilemeyen, ancak iklim değişikliği kaynaklı çeşitli zorunluluklara bağlı olarak yerleşik bulunduğu çevreyi terk eden iklim göçmenlerinin yürürlükte bulunan ulusal ve uluslararası düzenlemeler çerçevesinde herhangi bir hukuki korumadan yararlanıp yararlanmadığının tespit edilmesi gerekmektedir.

B. Uluslararası Düzenlemelerde İklim Göçmenleri

Uluslararası koruma hukukunun temel hukuki kaynağı niteliğindeki Cenevre Konvansiyonu; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkarak vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen veya tabiiyeti bulunmayan ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunup ilgili ülkeye geri dönemeyen kişileri mülteci olarak tanımlamaktadır.³⁴

Buna karşılık iklim göçünü tetikleyen nedenler ırk, din, tabiiyet, belirli bir toplumsal gruba mensubiyet veya siyasi görüş temelli bir zulme uğrama tehlikesine dayanmamakta; ayrıca iklim değişikliğinin tetiklediği uzun vadeli çevresel bozulmalar ile doğal ve insan kaynaklı afetler, her zaman yerleşik bulunulan ülkeden göç edilmesine neden olmamaktadır. Dolayısıyla, Cenevre Konvansiyonu'nda belirlenen şartları sağlamayan iklim göçmenlerinin, mülteci statüsünden yararlanma imkânı

32 Mülteci statüsü, ölüm veya zulme uğrama tehlikesiyle karşı karşıya kalan kişilere Cenevre Konvansiyonu vasıtasıyla tanınan korumayı ifade etmekte iken; göçmenlik ise daha iyi şartlara kavuşmak amacıyla yerleşik bulunduğu çevreyi terk eden kimseleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu çerçevede, mülteci ile göçmen arasındaki temel farkın 'tercih' olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Adrian Edwards, 'UNHCR viewpoint: 'Refugee' or 'migrant' - Which is right?' (UNHCR 2016) <<https://www.unhcr.org/news/latest/2016/7/55df0e556/unhcr-viewpoint-refugee-migrant-right.html>>

33 UNHCR, 'Climate Change, Natural Disasters and Human Displacement' (n 2) 8; Ekşi, 'İklim Mültecileri' (n 2) 18.

34 Aysel Çelikel and Günseli Öztekin-Gelgel, Yabancılar Hukuku (25th edn, Beta 2020) 20 vd.; Cooper (n 2) 480 vd.; Acketoft (n 2) 15; Williams (n 10) 507 vd.; Kara K. Moberg, 'Extending Refugee Definitions to Cover Environmentally Displaced Persons Displaces Necessary Protection' (2009) 94(3) Iowa Law Review 1107, 1113 vd.; Docherty and Giannini (n 2) 359 vd.; Burleson (n 9) 20 vd.; Ekşi, 'İklim Mültecileri' (n 2) 15 vd.; Steffens (n 2) 740.

bulunmamaktadır. Nitekim Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından hazırlanan 1951 Konvansiyonu ve 1967 Protokolü uyarınca Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Kullanılacak Ölçüt ve Usuller Hakkında El Kitabı'nda da doğal afetlerin mülteci statüsü kazanılmasına imkân sağlamayacağı belirtilmektedir.^{35,36}

Cenevre Konvansiyonu'nda yapılan mülteci tanımlamasının iklim göçmenlerini kapsamayacağına ilişkin yaklaşım, mahkeme kararlarında da kendisini göstermekte; iklim göçmeni konumundaki Kiribati ve Tuvalu vatandaşlarının Avustralya ve Yeni Zelanda adli mercilerine yaptıkları göçmenlik başvurularının reddedilmesi, söz konusu yaklaşıma emsal gösterilmektedir. İlgili kararlara konu göçmenlik başvuruları, Büyük Okyanus'ta yer alan düşük rakımlı ada devletleri Kiribati ve Tuvalu'da deniz seviyesinin yükselmesi sonucunda tarım alanlarının ve tatlı su kaynaklarının kaybedilmesine bağlı olarak bölgede yaşama imkânı kısıtlanan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş³⁷; Avustralya ve Yeni Zelanda adli mercileri ise, mülteci statüsünün kazanılmasına ilişkin Cenevre Konvansiyonu'nda düzenlenen şartların sağlanmadığı gerekçesiyle başvuruların reddine hükmetmiştir.³⁸

Cenevre Konvansiyonu uyarınca iklim göçmenlerine hukuki koruma imkânı tanınmaması, uluslararası koruma hukukuna ilişkin bölgesel düzenlemelerin incelenmesi gerekliliğini doğurmaktadır. Bu çerçevede, kitlesel şekilde Avrupa Birliği üye devletlerine sığınan yerinden edilmiş kişilere sağlanacak hukuki korumaya ilişkin esasların düzenlendiği 20.07.2001 tarihli ve 2001/55/EC sayılı Geçici Koruma Direktifi³⁹ incelenebilecektir. Mülteci statüsüne ilişkin tanımlama bakımından Cenevre

35 UNHCR, 'Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees' (UNHCR Publications, 1992) para. 39.

36 Informal Goup on Migration/Displacement and Climate Change of the IASC (n 7) 4; Lopez (n 2) 367 vd.; Williams (n 10) 508 vd.; UNHCR, 'Climate Change, Natural Disasters and Human Displacement' (n 2) 8 vd.; Moberg (n 34) 1114; Docherty and Giannini (n 2) 357 vd.; Ekşi, 'İklim Mültecileri' (n 2) 22; Steffens (n 2) 740. Cenevre Konvansiyonu'nda yapılan kısıtlı nitelikteki mülteci tanımlaması, çağın gerekliliklerini karşılamadığı gerekçesiyle eleştirilere konu edilmekte; bununla birlikte söz konusu tanımlamanın iklim göçmenlerine hukuki koruma sağlayacak şekilde genişletilmesine yönelik uluslararası boyutta bir fikir birliği sağlanmasının mümkün görülmediği ifade edilmektedir. Bkz. Cooper (n 2) 482 vd., 499 vd.

37 Başvurucular, Tuvalu Devleti'nin yalnızca hükümete yakın belirli bir kesime uygun yaşam standartları sunduğunu ve kendileri gibi düşük sosyo-ekonomik gruplara mensup bulunan kişileri ihmal ettiğini belirterek; söz konusu ihmallere nedeniyle kötü muameleyle maruz kaldıklarını ve zulüm görme tehdidi altında olduklarını gerçek göstererek Yeni Zelanda'dan iltica talebinde bulunmuşlardır. Buna karşılık Yeni Zelanda hükümeti, başvuru alan belirli bir sosyo-ekonomik gruba mensubiyetlerine dayanan bir zulüm görme tehlikesi altında olduklarını delillendirilemediklerine dikkat çekmiştir. Bkz. Nuray Ekşi, 'Yeni Zelanda Mülteci Statüsü Belirleme İtiraz Mercii'nin Ekonomik ve Çevresel Faktörler Sebepiyle Mülteci Statüsünün Kazanılmayacağına İlişkin Kararı' (2011) 10(1) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 219, 222 vd.; Ekşi, 'İklim Mültecileri' (n 2) 26 vd.

38 Avustralya ve Yeni Zelanda adli mercileri tarafından verilen kararlara ilişkin değerlendirmeler için Bkz. Ekşi, 'Yeni Zelanda Mülteci Statüsü Belirleme İtiraz Mercii Kararı' (n 37) 219 vd.; Esra Molu, 'Avustralya Mülteci Temyiz Mahkemesi'nin İklim Değişikliklerinin Kiribati Vatandaşına Mülteci Statüsü Kazandırmayacağına İlişkin 10 Aralık 2009 Tarihli Kararı' (2011) 10(1) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 225, 225 vd.; Ekşi, 'İklim Mültecileri' (n 2) 22 vd. Büyük Okyanusta yer alan ada devletlerinin deniz seviyesinin yükselmesi sonucunda karşı karşıya kalacakları göç tehlikesi nedeniyle, Yeni Zelanda hükümeti tarafından Tuvalu halkına yönelik kısıtlı bir yerleşim imkânı tanındığı; ancak Avustralya hükümetinin bu yönde bir girişiminin bulunmadığı belirtilmektedir. Bkz. Lopez (n 2) 372. Buna ilaveten, Büyük Okyanus'ta yer alan ada devletlerinde yaşayan halkın deniz seviyesinin yükselmesine bağlı yakın bir göç tehlikesi içinde bulunduğuna ilişkin güçlü emarelere rağmen, söz konusu durumun Avustralya hükümeti tarafından kabul edilmediği ifade edilmektedir. Bkz. Williams (n 10) 515.

39 OJ. 07.08.2001 / L 212. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0055>>

Konvansiyonu'na atıfta bulunan Geçici Koruma Direktifi'nde; bölgesel şiddet veya silahlı çatışma ya da insan haklarına yönelik genel veya sistematik ihlallere bağlı olarak risk altına bulunanların, 'yerinden edilmiş kişiler' olarak kabul edileceği düzenlenmektedir. Ancak iklim göçmenleri, yerinden edilmiş kişiler tanımlamasının kapsamına girmemekte; ayrıca söz konusu direktifte iklim göçmeni kavramına ve iklim göçmenlerine sağlanacak hukuki korumaya ilişkin başkaca bir düzenlemeye yer verilmemektedir. Dolayısıyla iklim göçmenleri, geçici koruma statüsünün kapsamını genişletmemiş olan Avrupa Birliği üye devletlerinden Geçici Koruma Direktifi uyarınca koruma talebinde bulunamamaktadır.⁴⁰

Uluslararası koruma hukukuna ilişkin yukarıda incelenen düzenlemelere paralel şekilde, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü de iklim göçmenlerine sağlanacak hukuki koruma ve insani yardımlara ilişkin herhangi bir düzenlemeyi bünyesinde barındırmamaktadır.⁴¹ Paralel şekilde, 1986 tarihli Nükleer Kaza veya Radyolojik Acil Hallerde Yardımlaşma Sözleşmesi, 1990 tarihli Petrol Kirliliğine Karşı Hazırlıklı Olma Müdahale ve İşbirliği ile İlgili Uluslararası Sözleşme, 1993 tarihli Büyük Endüstriyel Kazaların Önlenmesi Sözleşmesi vb. insan kaynaklı afetlerin önlenmesine yönelik uluslararası sözleşmeler de iklim göçmenlerine yönelik düzenlemelere yer vermemektedir.

Yukarıda yapılan incelemeler doğrultusunda, iklim göçmenliği sorununun ortaya çıkardığı olumsuz sonuçların ortadan kaldırılmasının, ancak iklim göçmenlerine hukuki koruma sağlanmasına hizmet edecek bir uluslararası anlaşma yapılması ve iklim göçmenliği sorunuyla mücadele edecek uluslararası kuruluşların oluşturulması vasıtasıyla mümkün kılınacağı sonucuna ulaşılmaktadır.⁴² Kanaatimizce söz konusu çözüm önerisinin ilk adımı olarak, akdedilmesi önerilen uluslararası anlaşmada iklim göçmeni statüsünün *"iklim değişikliğinin tetiklediği uzun vadeli çevresel bozulmalar ile doğal ve insan kaynaklı afetler sonucunda temel insani ihtiyaçlarını karşılayamayarak bireysel veya kitlesel olarak yerleşik bulunduğu çevreden veya ülkeden göç etmek zorunda kalan kişiler"* olarak belirlenmesi ve iklim göçmeni statüsü sahiplerine ihtiyaç duydukları hukuki korumanın sağlanacağını kayıt altına alınması gerekmektedir.

40 Ekşi, 'İklim Mültecileri' (n 2) 34 vd. Bu noktada, iklim değişikliği kaynaklı çevresel bozulmalar ile doğal ve insan kaynaklı afetlerin ağırlıklı geri dönüşü olmayan olumsuzlukları tetiklediğine dikkat çekilerek, Geçici Koruma Direktifi uyarınca öngörülen bir yıl süreli korumanın iklim göçmenleri bakımından sınırlı bir çözüm oluşturulacağı ifade edilmiştir. Bkz. Lopez (n 2) 395 vd.

41 Informal Goup on Migration/Displacement and Climate Change of the IASC (n 7) 1; Acketoft (n 2) 21. Uluslararası koruma hukukuna ve iklim değişikliğiyle mücadeleye ilişkin uluslararası düzenlemelerde iklim göçmenlerine hukuki koruma sağlanmasına hizmet edecek bir hüküm bulunmamasıyla birlikte; Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nın 24. maddesinde düzenlenen 'çevre hakkı' vasıtasıyla iklim göçmenlerine hukuki koruma sağlanabileceğinin dikkate alınmasında isabet bulunmaktadır. Nitekim, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu'nun, iklim değişikliğine bağlı olarak Doğu ve Güney Afrika'da yaşanan olağanüstü meteorolojik olayların insan haklarına etkisine ilişkin 417 sayılı kararında; Afrika Birliği ve Bölgesel Ekonomik Topluluğu üyesi devletlerin, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin ve iklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan insani krizlerin insan ve halkların hakları çerçevesinde çözümlenmesine yönelik bölgesel ve kıtasal iş birliği içinde çalışmasının teşvik edildiği görülmektedir. Bkz. African Commission on Human and Peoples' Rights, 'Resolution on the Human Rights Impacts of Extreme Weather in Eastern and Southern Africa Due to Climate Change' (Res. 417, ACHPR 2019).

42 Docherty and Giannini (n 2) 357 vd.

C. Türk Hukukunda ve Diğer Ulusal Düzenlemelerde İklim Göçmenleri

Uluslararası koruma hukuku kapsamında iklim göçmenlerinin hukuki durumunun tespit edilebilmesi adına, yukarıda incelenen uluslararası düzenlemelerin yanı sıra iklim göçmenlerine hukuki koruma sağlayan ulusal düzenlemelerin ve Türk hukukundaki durumun ortaya konulması gerekmektedir. Yürürlükte bulunan koruma statülerini iklim göçmenlerini kapsayacak şekilde yorumlayan Amerika Birleşik Devletleri ve İsveç'teki uygulamalar, uluslararası kamuoyu tarafından bağımsız bir iklim göçmeni statüsü oluşturuluncaya dek uygulanabilecek alternatiflerin somutlaştırılması adına çalışmamızın kapsamına alınmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri hukukunda düzenlenen geçici koruma statüsü; Cenevre Konvansiyonu'nda yapılan mülteci tanımlamasının kapsamına girmemekle birlikte ülkesinde bulunan çeşitli tehlikelerden kaçarak Amerika Birleşik Devletleri'ne sığınan kişilere geçici nitelikte hukuki koruma sağlanmasına hizmet etmektedir. Söz konusu düzenleme uyarınca; (i) silahlı çatışmalara bağlı olarak güvenlikleri tehdit altında bulunan, (ii) çevresel afetler nedeniyle ülkelerine dönemeyen ve (iii) olağanüstü ve geçici nedenlerle ülkelerine dönemeyen kişiler, Amerika Birleşik Devletleri'ne geçici koruma başvurusunda bulunabilmektedir. Bu çerçevede, doğal afetler sonucunda çeşitli zararlar gören Bangladeş, Endonezya, Haiti, Hindistan, Kenya, Maldivler, Malezya, Myanmar, Pakistan, Peru, Seyşeller, Somali, Sri Lanka, Tanzanya ve Tayland devletlerinin vatandaşlarına Amerika Birleşik Devletleri tarafından geçici koruma statüsü tanıdığı ifade edilmektedir.⁴³ Buna karşılık, 2004 tarihli Hint Okyanusu Depremi ve Tsunamisi ile 2005 tarihli Pakistan Depremi sonrasında Hindistan ve Pakistan vatandaşlarına geçici koruma statüsü verilmediğine dikkat çekilerek, Amerika Birleşik Devletleri'nin geçici koruma statüsüne ilişkin dar bir yorum tarzını benimsediği ileri sürülmektedir.⁴⁴

İsveç hukukunda düzenlenen 'başka bir yolla korunmaya muhtaç kişiler statüsü'; mülteci tanımlamasının kapsamına girmemekle birlikte ülkesinde bulunan çeşitli tehlikelerden kaçarak İsveç'e sığınan kişilere hukuki koruma imkânı tanımaktadır. İsveç Yabancılar Kanunu'nun⁴⁵ ilgili düzenlemesi uyarınca; (i) ölüm cezası, işkence veya insanlık dışı ya da onur kırıcı muameleye maruz kalacağına yönelik haklı korkuları bulunan, (ii) silahlı çatışmalar nedeniyle zarara uğrayacağı hususunda haklı korkuları bulunan ve (iii) çevresel afetler nedeniyle ülkesine dönemeyen kişilere, 'başka bir yolla korunmaya muhtaç kişiler statüsü' çerçevesinde hukuki koruma sağlanmaktadır. Söz konusu koruma statüsü, Avrupa Birliği Geçici Koruma Direktifi ve İsveç Yabancılar Kanunu'nda düzenlenen geçici koruma statüsünden farklılaşmakta olup, kitlesel bir

43 Ruth Ellen Wasem and Karma Ester, 'Temporary Protected Status: Current Immigration Policy and Issues' (Congressional Research Service, 2008) 2 vd., 6; Ekşi, 'İklim Mültecileri' (n 2) 36 vd. Amerika Birleşik Devletleri hukukunda düzenlenen tamamlayıcı koruma statülerine ilişkin bkz. Lopez (n 2) 400 vd.

44 Moberg (n 34) 1127; Ekşi, 'İklim Mültecileri' (n 2) 38.

45 <https://www.government.se/contentassets/784b3d7be3a54a0185f284bbb2683055/aliens-act-2005_716.pdf>

göç akımının bulunması şartı aranmaksızın çevresel afetlere bağlı olarak ülkelerine geri dönemeyen kişilere hukuki koruma sağlanmasına hizmet etmektedir.⁴⁶

Yukarıda incelenen ABD ve İsveç örneklerinin aksine, Türk hukukunda iklim göçmenlerine yönelik herhangi bir hukuki koruma imkânı tanınmamaktadır. Cenevre Konvansiyonu'na taraf olan Türkiye Cumhuriyeti; 04.04.2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu⁴⁷ ve ilgili yönetmelikler çerçevesinde, ülkesine sığınma talebiyle başvuran yabancı ve vatansızlara uluslararası ve geçici korunma imkânı sağlamaktadır. Türk hukukunda Cenevre Konvansiyonu'na paralel bir mülteci tanımlaması yapılmakta, ayrıca coğrafi sınırlamanın dışında kalan yabancı ve vatansızlara şartlı mülteci statüsü kapsamında uluslararası koruma sağlanmaktadır. Buna ilaveten, ülkemize sığınma talebiyle başvuran ancak mülteci veya şartlı mülteci statülerine ilişkin şartları sağlamayan yabancı ve vatansızlara; menşee veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde ölüm cezası, işkence, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak ve uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışmalar veya ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahıslarına yönelik tehditlerle karşılaşacak olmaları kaydıyla ikincil koruma statüsü kazandırılabilir. Ayrıca YUKK'un 91. maddesi ve Geçici Koruma Yönetmeliđi⁴⁸ uyarınca; ülkesinden ayrılmaya zorlanan, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen ve buna bağlı olarak acil ve geçici koruma talebiyle kitlesel şekilde sınırlarımıza gelen yabancılara Cumhurbaşkanı kararıyla geçici koruma statüsü tanınabilmektedir.⁴⁹

Türk hukukunda uluslararası koruma statülerine ilişkin şartlar sınırlı şekilde sayılmakta, dolayısıyla söz konusu şartları sağlamayan iklim göçmenlerinin Türkiye Cumhuriyeti'nde uluslararası korumadan yararlanma imkânı bulunmamaktadır. Buna karşılık, geçici koruma statüsü bakımından durumun farklılaştığı, geçici korumadan yararlanacak yabancıları ülkelerinden ayrılmaya zorlayan sebeplerin YUKK'un 91. maddesinde veya Geçici Koruma Yönetmeliği'nde açıkça sayılmadığı görülmektedir. Bu çerçevede, mevcut durumda iklim göçmenlerini kapsayacak bir geçici koruma statüsü uygulanmamakla birlikte, İçişleri Bakanlığı'nın teklifi ve Cumhurbaşkanı'nın takdir yetkisi doğrultusunda iklim göçmenlerine geçici koruma sağlanabileceği ileri sürülmektedir.⁵⁰

Kanaatimizce, iklim göçmenliği sorununa karşı üretilecek çözümün kalıcı bir niteliğe sahip olmasında ve uluslararası düzenlemeler vasıtasıyla oluşturulacak iklim göçmeni statüsünün ulusal düzenlemelerde de yinelenmesinde isabet bulunmaktadır. Bu çerçevede yukarıda önerilen "*iklim değişikliğinin tetiklediği uzun vadeli çevresel*

46 Ekşi, 'İklim Mültecileri' (n 2) 35 vd.

47 RG 11.04.2013/28615. Buradan itibaren "YUKK" olarak anılacaktır.

48 RG 22.10.2014/29153.

49 Çelikel and Öztekin-Gelgel, (n 34) 19 vd.; Ekşi, 'İklim Mültecileri' (n 2) 44 vd.

50 Ekşi, 'İklim Mültecileri' (n 2) 45.

bozulmalar ile doğal ve insan kaynaklı afetler sonucunda temel insani ihtiyaçlarını karşılayamayarak bireysel veya kitlesel olarak yerleşik bulunduğu çevreden veya ülkeden göç etmek zorunda kalan kişiler” şeklindeki iklim göçmeni statüsünün ulusal düzenlemelerde yer bulması ve söz konusu statüden yararlandırılacak kişilere hukuki koruma sağlanması gerekmektedir.

IV. İklim Göçmenlerine Hukuki Koruma Sağlanmasına Yönelik Bir Uluslararası Anlaşmanın Yapılması Gerekliği

A. Genel Olarak

İklim göçmenliği sorununa ilişkin bilimsel araştırmalar, iklim göçmenlerine hukuki koruma sağlanmasına hizmet edecek uluslararası nitelikte bir anlaşmaya ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.⁵¹ İklim değişikliğinin tetiklediği uzun vadeli çevresel bozulmalar ile doğal ve insan kaynaklı afetler sonucunda yerleşik bulunduğu çevreden göç etmek zorunda kalan kişiler, çoğu zaman beslenme ve barınma gibi temel insani ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve buna bağlı olarak doğrudan hayatlarına yönelik tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır. Yaşam hakkının en temel hak olarak ele alındığı ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi benzeri tüm dünyada yaygın uygulama alanı bulunan hukuk metinlerinde öncelikli olarak korunduğu da göz önünde bulundurulduğunda; sorunun ciddiyetle ele alınması ve iklim göçmenlerinin içinde bulunduğu olumsuz şartların iyileştirilmesine yönelik uluslararası çalışmaların yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Nitekim tarihsel bir karşılaştırma yapıldığında, insan yaşamına eskiye nazaran çok daha fazla önem atfedildiği ve insan yaşamına yönelik tehditlerin bertaraf edilmesinde büyük ilerlemeler kat edildiği görülmektedir.

Dolayısıyla çağın gereklilikleri dikkate alınarak, iklim değişikliği ve uluslararası koruma hukukuna ilişkin hukuki düzenlemelerden bağımsız bir uluslararası anlaşma akdedilmesi ve bu anlaşma vasıtasıyla iklim göçmenlerinin temel insan haklarının korunmasına⁵² ve insani ihtiyaçlarının karşılanmasına hizmet edecek uluslararası bir mekanizmanın oluşturulması gerekmektedir. Akdedilecek uluslararası anlaşmanın Cenevre Konvansiyonu, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi vb. hukuki düzenlemelerden ve bu düzenlemelerin getirdiği sınırlamalardan bağımsız

51 Acketoft (n 2) 21; Docherty and Giannini (n 2) 357 vd.; Moberg (n 34) 1112 vd., 1135 vd.; Ekşi, ‘İklim Mültecileri’ (n 2) 18 vd. Uluslararası boyuttaki bir şemsiye sözleşmenin altında konumlandırılacak bölgesel nitelikli sözleşmelerin, iklim göçmenliği sorununun çözümü bakımından daha isabetli sonuç doğuracağı ileri sürülen görüşler arasındadır. Bkz. Williams (n 10) 502 vd., 517 vd.

52 İklim değişikliğinin, doğrudan veya dolaylı şekillerde insan haklarına yönelik ihlallere yol açtığına ilişkin bkz. Burleson (n 9) 23.

bir niteliğe sahip olmasına önem atfedilmekte⁵³, böylelikle anlaşmanın doğrudan iklim göçmenliği sorununa yönelik bir hukuki yaklaşım etrafında tasarlanabileceği belirtilmektedir. Söz konusu uluslararası anlaşma vasıtasıyla, devletlerin iklim göçmenlerine sağlanacak hukuki korumaya ilişkin yükümlülüklerinin belirlenmesi ve organizasyon ve denetimin sağlanmasına hizmet edecek bilim insanları kurulu, insani yardım fonu, koordinasyon merkezi vb. uluslararası kuruluşların oluşturulması hedeflenmektedir.⁵⁴

B. İklim Göçmenlerine Sağlanacak Hukuki Koruma

İklim göçmenlerine hukuki koruma sağlanmasına hizmet edecek uluslararası anlaşmanın, öncelikle iklim göçmeni statüsüne ilişkin bir tanımlama yapması ve bu statüden yararlanacak kişileri belirlemesi gerekmektedir. Yapılacak bu tanımlamada, iklim değişikliğinden kaynaklanan kimi afetlerin bölgede yaşayan hemen hemen herkese etki ettiğinin dikkate alınmasında ve iklim göçmeni statüsünün yaşanılan afetin niteliği doğrultusunda kitlesel boyutta belirlenmesinde isabet bulunmaktadır.⁵⁵ Bu noktada, kitlesel göçe neden olacak nitelikteki afetler anlaşma çerçevesinde oluşturulan bilim insanları kurulu tarafından tespit edilerek, söz konusu afetten etkilenen insan topluluklarına iklim göçmeni statüsü kazandırılabilir.⁵⁶ Kanaatimizce belirlenecek iklim göçmeni statüsünün “*iklim değişikliğinin tetiklediği uzun vadeli çevresel bozulmalar ile doğal ve insan kaynaklı afetler sonucunda temel insani ihtiyaçlarını karşılayamayarak bireysel veya kitlesel olarak yerleşik bulunduğu çevreden veya ülkeden göç etmek zorunda kalan kişiler*” olarak belirlenmesinde isabet bulunmaktadır.

İklim göçmeni statüsünün karşı karşıya kalınan tehlikeye bağlı olarak kalıcı veya geçici bir niteliğe sahip olması ve iklim değişikliğinin etkilerinin ortadan kalkması halinde söz konusu statünün de sona erdirilmesi, taraf devletlerin üstlenecekleri yükü hafifleterek anlaşmaya olan ilgiyi arttırması bakımından isabetli bir yaklaşım olacaktır. Böylelikle, iklim göçmenleri ihtiyaç duydukları korumaya kavuşurken, devletlerin kitlesel göçler sonucunda karşılaşılabilecek olumsuzluklar nedeniyle anlaşmaya taraf olma hususunda gönülsüz hareket etmeleri engellenecektir. Buna karşılık, iklim değişikliği kaynaklı afetlerin ağırlıkla geri dönüşü olmayacak türden hasarlara yol

53 Bu noktada, Cenevre Konvansiyonu'nda yapılan mülteci tanımlamasının iklim göçmenlerine hukuki koruma sağlayacak şekilde genişletilebileceği de ileri sürülen görüşler arasındadır. Bkz. Burleson (n 9) 22. Buna karşılık Cenevre Konvansiyonu kapsamında iklim göçmenlerine hukuki koruma sağlanmasının, göç akımlarının aşırı şekilde artmasına ve sağlanan mevcut korumanın kapsamının daralmasına neden olacağı ileri sürülmektedir. Bkz. Williams (n 10) 509. Ayrıca Kyoto Protokolü çerçevesinde iklim değişikliğine karşı bölgesel iş birliğinin öngörüldüğüne dikkat çekilerek, bu kapsamda iklim göçmenlerine yönelik bölgesel nitelikte bir korumanın sağlanabileceği de ileri sürülen görüşler arasındadır. Bkz. Williams (n 10) 503.

54 Docherty and Giannini (n 2) 350.

55 Cenevre Konvansiyonu uyarınca mülteci statüsünün bireysel şekilde belirlendiğini belirterek aciliyet arz eden hallerde ilk bakışta yapılacak inceleme vasıtasıyla kitlesel belirlenmelerin yapılabileceğinin ileri sürüldüğü görüş, iklim göçmenlerine hukuki koruma sağlanmasına hizmet edecek uluslararası anlaşmanın hukuki rejimi bakımından emsal teşkil edebilecektir. Söz konusu görüş için bkz. UNHCR, 'Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee' (n 35) para. 44.

56 Docherty and Giannini (n 2) 374 vd. Ayrıca, potansiyel iklim göçmenlerine yönelik bir koruma sağlanması gerekliliğine dikkat çeken görüş için bkz. Moberg (n 34) 1135.

açtığı da göz önünde bulundurularak, gerekli hallerde ilgili statünün kalıcı şekilde de belirlenebilmesinde isabet bulunmaktadır.⁵⁷

Anlaşma çerçevesinde iklim göçmenlerinin temel insan haklarının korunması bakımından, ayırım gözetilmeksizin herkesin temel hak ve hürriyetlere sahip olacağı ilkesinin kabul edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, iklim göçmenlerine ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve siyasi haklar tanınarak; hukuki anlamda ev sahibi devletin vatandaşlarıyla eşit muameleye tabi tutulmaları sağlanmalıdır. Buna ilaveten, iklim göçmenlerinin hayatlarına yönelik tehlike ortadan kalkana dek geri göndermeme ilkesi doğrultusunda koruma altında tutulmalarında isabet bulunmaktadır.^{58,59}

İklim göçmenlerinin temel insan haklarının korunması ile insani ihtiyaçlarının karşılanmasının yakın bir ilişki içinde bulunması, anlaşma kapsamında sağlanacak hukuki korumanın her iki unsuru da bünyesinde barındırmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede, iklim göçmenlerinin hayatta kalmaları bakımından önem arz eden temel ihtiyaçlarının yanı sıra sağlık hizmetleri, rehabilitasyon, psikolojik destek, sosyal ve ekonomik hayata katılma gibi yaş ve cinsiyet temelli ihtiyaçlarının da karşılanması gerekmektedir.⁶⁰ Bununla birlikte, Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından ileri sürülen görüş benimsenerek, iklim göçmenlerine sağlanacak insani yardımın kapsamı bakımından etkilenilen afetin doğal veya insan kaynaklı oluşu çerçevesinde bir ayrıma gidilmemesi isabetli bir yaklaşım olacaktır.⁶¹

C. İklim Göçmenlerinin Korunması Bakımından Devletlerin Yükümlülükleri

İklim değişikliğinden kaynaklanan sorunlar, yalnızca gerçekleşen çevresel bozulmalar ile doğal ve insan kaynaklı afetlerden etkilenen devletlerin politikalarına bağlı olarak ortaya çıkmamakta; ancak her geçen gün daha tehlikeli bir boyut kazanan iklim göçmenliği vb. sorunlar belirli devletlerin egemenlik alanlarında yoğunlaşmaktadır. Yakın geçmişteki örneklerde, iklim göçü sonucunda ortaya çıkan en ağır yükümlülüklerin iklim göçmenlerine ev sahipliği yapan devletlere düştüğü; iklim göçmenlerinin beslenme ve barınma gibi temel insani ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra, temel insan haklarının korunması yükümlülüğünün de ev sahibi devletlerden beklendiği görülmektedir. Ev sahibi devletlerin karşı karşıya kaldıkları ağır yükümlülüklerin yerine getirilmesi hususunda ise, iklim göçmenlerine tanınacak hak ve hürriyetler bakımından ayırım gözetilmeksizin herkesin temel hak ve hürriyetlere sahip olacağı ilkesini benimsemeleri ve iklim göçmenlerine sağlanan insani yardımları, uluslararası kuruluşların da desteğiyle ilgililere ulaştırmaları beklenmektedir. Buna

57 Docherty and Giannini (n 2) 375.

58 Acketoft (n 2) 19.

59 Docherty and Giannini (n 2) 376 vd.

60 Docherty and Giannini (n 2) 378 vd.

61 Burleson (n 9) 32.

karşılık iklim göçmenliği sorununa ilişkin küresel nitelikteki kayıtsızlık ortadan kaldırılarak, tüm dünyayı ilgilendiren bu soruna karşı topyekûn bir mücadelenin yürütülmesi gerektiği tespit edilmektedir. Bu çerçevede iklim göçmenlerine hukuki koruma sağlanmasına hizmet edecek uluslararası anlaşma vasıtasıyla iklim göçünün önlenmesine, iklim göçmenlerinin temel insan haklarının korunmasına ve iklim göçmenlerinin insanî ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin yükümlülüklerin tüm devletlere belirli ölçülerde paylaştırılmasında isabet bulunmaktadır.^{62,63}

Belirtilen yükümlülükler ev sahibi devletler tarafından yerine getirilirken, iklim değişikliği sonucunda göç veren/verebilecek devletlerin iklim göçünü engellemek üzere gerekli önlemleri almaları ve iklim göçmenlerine sağlanacak hukuki korumaya yönelik iş birliğinde bulunmaları gerekmektedir. İklim değişikliği kaynaklı göç akımları, göçe neden olan diğer hallerin aksine yerleşik bulunan devletin uygulamaları nedeniyle ortaya çıkmamakta; buna bağlı olarak göç veren devletlerin, imkânları ölçüsünde sürece katkı sağlamalarında bir engel bulunmamaktadır.⁶⁴ İklim değişikliği kaynaklı afetlerden etkilenen devletlerin ağırlıkla yardıma muhtaç hale geleceği öngörülmekle birlikte; kimi devletlerin gelişmiş teknolojilerini kullanarak, kimi devletlerin ise iklim değişikliğinden etkilenmeyecek bölgelerde yeni yurtlar edinerek iklim göçüne karşı çeşitli önlemler alabileceği kabul edilmektedir. Bu çerçevede göç veren devletlerin sahip oldukları imkânlar doğrultusunda iklim kaynaklı göçü organize etmeleri, göçü tetikleyen etkenlerin ortadan kalkması halinde gönüllü geri dönüşe imkân sağlamaları, iklim göçmenlerinin geçici veya kalıcı yerleşimlerinin kurulmasına destek olmaları ve iklim göçmenlerine sağlanacak insani yardımlara katkıda bulunmaları beklenmektedir.⁶⁵

Buna ilaveten, iklim değişikliğine olan olumsuz etkileri ve sahip oldukları imkânlar ölçüsünde geriye kalan devletlerin de dâhil edileceği bir yapı oluşturularak, iklim göçmenlerine sağlanacak insani yardımların organize edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, iklim değişikliği üzerinde olumsuz etkisi bulunan devletlerin sağlayacağı kaynaklar vasıtasıyla küresel bir insani yardım fonunun oluşturulması, iklim göçmenlerine sağlanacak insani yardımların bir araya getirilmesinin ve ilgililere ulaştırılmasının ise söz konusu fon eliyle yürütülmesi isabetli görülmektedir.⁶⁶

62 Moberg (n 34) 1135.

63 Docherty and Giannini (n 2) 379 vd.

64 Deniz seviyesinin yükselmesi vb. nedenlerle topraklarını kaybeden devletlerin varlıklarının sona ereceğinin ve ilgili devletlerin vatandaşlarının vatansız konumuna geleceğinin de ayrıca göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bkz. UNHCR, 'Climate Change, Natural Disasters and Human Displacement' (n 2) 5 vd.

65 Docherty and Giannini (n 2) 380 vd.

66 Docherty and Giannini (n 2) 382 vd.

D. İklim Göçmenlerinin Korunmasına İlişkin Organizasyon ve Denetimin Sağlanmasına Hizmet Edecek Uluslararası Kuruluşlar

İklim göçmenlerine hukuki koruma sağlanmasına hizmet edecek uluslararası anlaşma kapsamında yürütülecek faaliyetlerin organizasyon ve denetimi; bilim insanları kurulu, insani yardım fonu, koordinasyon merkezi vb. uluslararası kuruluşların oluşturulmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede en hayati öneme sahip nitelikteki insani yardım fonu; iklim değişikliğine olan etkileri ve sahip oldukları imkânlar ölçüsünde devletlerin sağlayacağı katkılardan meydana getirilerek, ihtiyaç halinde başvurulabilecek kaynağın hazırda bulundurulmasına hizmet edecektir. Söz konusu insani yardım fonu vasıtasıyla iklim değişikliğinin tetiklediği doğal afetlerden kaynaklanan ihtiyaçlara cevap verilmesi, iklim göçmenlerinin göç ettikleri devletlerde yerleşimlerinin ve topluma uyumlarının desteklenmesi ve göçmen krizlerinin önlenmesi veya etkilerinin azaltılmasına yönelik önlemlerin alınması mümkün kılınacaktır.⁶⁷

İklim değişikliği kaynaklı çevresel bozulmalar ve doğal afetlerin bilimsel analizini gerçekleştirerek, iklim göçmeni statüsünün kazandırılması bakımından söz sahibi konumunda bulunacak olan bilim insanları kurulu anlaşma çerçevesinde oluşturulması önerilen uluslararası kuruluşlardan birini teşkil etmektedir. Çeşitli ekonomik, sosyal ve siyasi etkilerden bağımsız hareket etmesi tasarlanan söz konusu kurul; anlaşmadan kaynaklanan yükümlülüklerin ve bu yükümlülüklerin devletlere dağılımının belirlenmesine, iklim göçmeni statüsüne ilişkin bilimsel bir çerçeve oluşturulmasına ve iklim göçmeni tanımlamasıyla örtüşen çevresel bozulmaların tespitine hizmet edecektir. Pek tabii iklim göçmenliğine ilişkin verilerin toplanması ve bilimsel araştırmaların yapılması vasıtasıyla söz konusu sorunla mücadele kapsamında alınabilecek önlemlerin ortaya konulması; oluşturulacak bilim insanları kurulunun öncelikli görevleri arasında yer alacaktır.⁶⁸

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda iklim göçmenlerine hukuki koruma sağlanmasına yönelik uluslararası anlaşmanın uygulanması, denetlenmesi ve koordinasyonun sağlanması bağımsız bir merkez oluşturulması ihtiyacını doğurmaktadır. Oluşturulacak bu koordinasyon merkezinin iklim göçmenlerinin temel insan haklarının korunması ve insani ihtiyaçlarının karşılanmasını, iklim değişikliği kaynaklı göçlerin engellenmesine yönelik önlemler alınmasını, iklim göçmenlerinin yerleşik buldukları çevreye geri dönebilmelerinin veya kalıcı yeni yerleşimler edinmelerinin sağlanmasını koordine etmesi beklenmektedir. Ayrıca oluşturulacak insani yardım fonuna dâhil edilemeyecek nitelikteki maddi yardımların toplanması ve ilgililere dağılması hususu da söz konusu koordinasyon merkezinin faaliyet alanına dâhil edilebilecektir.⁶⁹

67 Docherty and Giannini (n 2) 385 vd. İklim göçmenlerine hukuki koruma sağlanmasına hizmet edecek uluslararası anlaşmanın ve bu çerçevede oluşturulacak koordinasyon merkezi, insani yardım fonu vb. kuruluşlardan müteşekkil bağımsız yapının; Cenevre Konvansiyonu'nun hukuki rejiminden kaynaklanan sınırlamaları ortadan kaldıracak olması bakımından da isabetli sonuç doğuracağı ifade edilmektedir. Bkz. Acketoft (n 2) 22.

68 Docherty and Giannini (n 2) 389 vd.

69 Docherty and Giannini (n 2) 388 vd. Oluşturulacak uluslararası kuruluşların bağımsız bir niteliğe sahip olmasının, iklim göçmenliği sorununa karşı yürütülecek mücadeleye olumlu hizmet edeceği ifade edilmektedir. Bkz. Steffens (n 2) 761.

Sonuç

İklim değışikliğı kaynaklı çevresel bozulmalar ile doğal ve insan kaynaklı afetlerin tetiklediğı iklim göçmenliği sorununun hukuki boyutunun ele alındığı çalışmamızda öncelikle iklim göçmenliği kavramı tanıtılarak mevcut hukuki düzenlemeler uyarınca iklim göçmenlerinin hukuki durumu ortaya konulmuş, bunun ardından olması gereken hukuk çerçevesinde iklim göçmenlerine hukuki koruma sağlanmasına hizmet edecek bir uluslararası anlaşmanın yapılması gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Yapılan inceleme ve değerlendirmeler vasıtasıyla iklim göçmenliğini tetikleyen etkenlerin, iklim göçmenliği sorunun olumsuz sonuçlarının ve çözüme yönelik adımların ortaya konulması hedeflenmektedir.

Yukarıda belirtilen çerçevede iklim göçmenliği kavramının tanıtılması, iklim değışikliğı kaynaklı çevresel bozulmalar ile doğal ve insan kaynaklı afetlerin olumsuz sonuçlarına projeksiyon tutulmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede iklim göçmenliğinin ağırlıkla deniz seviyesinin yükselmesi, buzul erimelerine bağlı taşkınlar, tatlı su kaynaklarının azalması vb. uzun vadeli çevresel bozulmalar ile doğal ve insan kaynaklı afetler sonucunda ortaya çıktığı tespit edilmiş; gelecekte iklim göçmenliğini tetikleyebilecek başkaca olumsuzlukların ortaya çıkabileceğine ve belirtilen bu sorunun çözümü için uluslararası boyutta bir mücadelenin yürütülmesi gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Buna ilaveten, iklim değışikliğinin önlenmesine yönelik ulusal ve uluslararası düzenlemelerin iklim göçmenliği hususundaki kayıtsızlığına da ayrıca vurgu yapılmıştır.

İklim göçmenlerine sağlanan/sağlanacak hukuki korumanın kapsamının tespiti, çalışmamızın temel amaçlarından birini teşkil etmektedir. Bu çerçevede, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin iklim göçmenlerinin mülteci olarak sınıflandırılmasının terminolojik bir hataya neden olacağına ilişkin değerlendirmesi göz önünde bulundurularak; uluslararası, bölgesel ve ulusal nitelikteki hukuki düzenlemeler mercek altına alınmıştır. Ancak bu inceleme sonucunda, başta Cenevre Konvansiyonu olmak üzere uluslararası anlamda uygulanma imkânı bulunan neredeyse hiçbir hukuki düzenlemenin iklim göçmenlerini kapsamına almadığı; yalnızca Amerika Birleşik Devletleri ve İsveç örneklerinde olduğu gibi belirli ülkelerin ulusal mevzuatlarında iklim göçmenlerine yönelik kısıtlı bir hukuki koruma imkânı tanındığı sonucuna ulaşılmıştır. Devletlerin büyük çoğunluğuna paralel şekilde, Türkiye Cumhuriyeti'nde yürürlükte bulunan hukuki düzenlemelerde de iklim göçmenlerine yönelik bir koruma statüsü öngörülmemiş, henüz konuya ilişkin herhangi bir sorunla karşılaşmayan idari otoriteler tarafından bu yönde bir yorumda bulunulmamıştır. Buna ilaveten, 2011 yılında Suriye Arap Cumhuriyeti'nde başlayan ve halen devam etmekte olan iç savaşa bağlı olarak kitlesel göç akımları oluşturan Suriyelilerin ve çeşitli nedenlerle diğer ülkelerde ortaya çıkan göç hareketlerinin hedef ülke konumuna getirdiğı Türkiye Cumhuriyeti'nin, uluslararası boyutta bir sorumluluk paylaşımı olmaksızın iklim

göçmenlerine hukuki koruma sağlanmasına yönelik bir adım atmasını beklemek gerçekçi bir yaklaşım teşkil etmeyecektir. Kaldı ki, iklim göçmenliği sorununa küresel boyutta çözüm üretebilecek konumda bulunan gelişmiş devletler, bu yönde atılmak istenen adımlara sıcak bakmamakta ve bu soruna karşı kayıtsızlıklarını korumaktadır.

Uluslararası kamuoyunun iklim göçmenliği sorununa yönelik kayıtsızlığı ve mevcut hukuki düzenlemelerin yetersizliği, iklim göçmenlerine hukuki koruma sağlanmasına hizmet edecek uluslararası nitelikte bir anlaşmanın yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu doğrultuda “*iklim değişikliğinin tetiklediği uzun vadeli çevresel bozulmalar ile doğal ve insan kaynaklı afetler sonucunda temel insani ihtiyaçlarını karşılayamayarak bireysel veya kitlesel olarak yerleşik bulunduğu çevreden veya ülkeden göç etmek zorunda kalan*” iklim göçmenlerinin temel insan haklarının korunmasını, insani ihtiyaçlarının karşılanmasını ve devletlerin bu husustaki yükümlülüklerinin belirlenmesini sağlayacak bir anlaşma yapılması önerisinde bulunulmuştur. Olması gereken hukuk çerçevesinde ele alınan söz konusu uluslararası anlaşma, bağımsız nitelikte uluslararası kuruluşlardan meydana gelen bir organizasyon vasıtasıyla iklim göçmenliği sorununa karşı kapsamlı bir mücadelenin yürütülmesini amaçlamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya/Bibliography

- African Commission on Human and Peoples’ Rights, ‘Resolution on the Human Rights Impacts of Extreme Weather in Eastern and Southern Africa Due to Climate Change’ (Res. 417, ACHPR 2019).
- Acketoft T, ‘Environmentally Induced Migration and Displacement: A 21st Century Challenge’, (Council of Europe Parliamentary Assembly, Committee on Migration, Refugees and Population Doc. 11785 2008).
- Burleson E, ‘Climate Change Displacement to Refuge’ (2010) 25(19) Journal of Environmental Law and Litigation 19-35.
- Cooper JB, ‘Environmental Refugees: Meeting the Requirements of the Refugee Definition’ (1998) 6(2) New York University Environmental Law Journal 480-530.
- Çelikel A and Öztekin Gelgel G, *Yabancılar Hukuku* (25th edn, Beta 2020).
- Çolakoğlu E, ‘Emniyetli İçme Suyu ve Sanitasyon Hakkı’ (2011) 25(272) Mülkiye Dergisi 217-238.
- Docherty B and Giannini T, ‘Confronting a Rising Tide: a Proposal for a Convention on Climate Change Refugees’ (2009) 33(2) Harvard Environmental Law Review 349-403.

- Edwards A, 'UNHCR viewpoint: 'Refugee' or 'migrant' - Which is right?' (UNHCR 2016).
- Ekşi N, 'İklim Mültecileri' (2016) 2(2) Göç Araştırmaları Dergisi 10-58.
- Ekşi N, 'Yeni Zelanda Mülteci Statüsü Belirleme İtiraz Mercii'nin Ekonomik ve Çevresel Faktörler Sebebiyle Mülteci Statüsünün Kazanılamayacağına İlişkin Kararı' (2011) 10(1) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 219-224.
- Informal Group on Migration/Displacement and Climate Change of the IASC, 'Climate Change, Migration and Displacement: Who Will Be Affected' (2008).
- Kirschner AJ, 'Human Right to Water and Sanitation' (2011) 15 Max Planck Yearbook of United Nations Law 445-487.
- Lopez A, 'The Protection of Environmentally-Displaced Persons in International Law' (2007) 37(2) Environmental Law 365-409.
- Moberg KK, 'Extending Refugee Definitions to Cover Environmentally Displaced Persons Displaces Necessary Protection' (2009) 94(3) Iowa Law Review 1107-1136.
- Molu E, 'Avustralya Mülteci Temyiz Mahkemesi'nin İklim Değişikliklerinin Kiribati Vatandaşına Mülteci Statüsü Kazandırmayacağına İlişkin 10 Aralık 2009 Tarihli Kararı' (2011) 10(1) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 225-238.
- Steffens J, 'Climate Change Refugees in the Time of Sinking Islands' (2019) 52(3) Vanderbilt Journal of Transnational Law 727-772.
- UN General Assembly, 'The Human Rights to Safe Drinking Water and Sanitation' (A/C.3/70/L.55/Rev.1, 2015).
- UNHCR, 'Climate Change, Natural Disasters and Human Displacement: a UNCHR Perspective' (UNHCR Publications, 2008).
- UNHCR, 'Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees' (UNHCR Publications, 1992).
- Wasem RE and Ester K, 'Temporary Protected Status: Current Immigration Policy and Issues' (Congressional Research Service, 2008).
- Williams A, 'Turning the Tide: Recognizing Climate Change Refugees in International Law' (2008) 30(4) Law & Policy 502-529.

